

Валентин Лазуренко

Краєзнавство Черкащини в умовах війни РФ проти України: нові виклики і завдання

(із досвіду збереження і популяризації історико-культурної спадщини)

Популяризуючи історію рідного краю, краєзнавці Черкащини із лютого 2022 р. почали ґрунтовну, послідовну і згуртовану роботу на інформаційному фронті, збираючи літопис мужності сучасників, які стали у бій із російськими окупантами на різних фронтах. Із перших днів збройної агресії РФ проти України краєзнавці Черкащини виступили з чіткою громадянською позицією: у Зверненні до громадськості, опублікованому на сайті обласної організації, яке широко розповсюдили практично всі регіональні ЗМІ, засуджено збройну агресію РФ в Україні і закликано всіх колег, хто досліджує рідний край, спільно працювати на Перемогу. Тож і сьогодні, коли кожен на своєму фронті наближає перемогу України, краєзнавці Черкащини ведуть активну роботу на «фронті краєзнавчому» – активно працюють у напрямку популяризації історії України, збирають матеріали до літопису життя регіону в умовах воєнного стану, який після війни буде виданий під назвою «Книга мужності Черкащини».

З перших днів активної фази війни краєзнавці Черкащини безпосередньо стали на захист Вітчизни в лавах Збройних Сил України та територіальної оборони і проявили себе в активній волонтерській діяльності. Варто виділити постать вчителя історії та права Чигиринського ліцею № 2, почесного краєзнавця України Олега Кравченка, який особистим прикладом показав, як треба діяти, коли над Батьківщиною нависла загроза. Сумлінно, як і в мирній праці, старший солдат О. Кравченко виконує свій військовий обов'язок у Збройних Силах України, проявляє мужність і героїзм, захищаючи Україну від ворога. Напередодні, 01.09.2023 р., він отримав від Президента України державну нагороду – відзнаку «За оборону України».

За 23 дні до початку агресії РФ проти України, 01.02.2022 р., за підписом голови Черкаської облорганізації НСКУ було офіційно надіслане обґрунтоване звернення голові постійної комісії з питань освіти, науки, культури, молодіжної політики та спорту Черкаської обласної ради, начальнику Управління освіти і науки Черкаської ОДА В. Данилевському «Щодо необхідності запровадження поглибленого вивчення історії України в закладах фахової передвищої та вищої освіти» для оприлюднення його на сесії Черкаської обласної ради. В ньому, зокрема, зазначалось: «В умовах сьогодення, коли постала пряма загроза втрати державної незалежності, потрапляння до сфери

впливу інших держав, ескалації насильства та повномасштабного воєнного конфлікту, дедалі важливішого значення набувають питання щодо обороноздатності та конкурентоспроможності держави. Історія України – фактично єдина навчальна дисципліна, яка, маючи великий виховний потенціал, формує національну свідомість молоді в умовах інформаційно-ідеологічного тиску».

Краєзнавці Черкащини роблять свій внесок у фонд підтримки Збройних Сил України. 14.04.2022 р. на онлайн-засіданні президії обласної організації НСКУ всі учасники одноголосно проголосували за перерахування у фонд підтримки ЗСУ зібраних спільчанами членських внесків у сумі 10 тис. грн, що й було зроблено того ж дня.

Робота з обдарованими дітьми та молоддю, просвітницька робота з внутрішньо переміщеними особами, трансформація музейних закладів під реалії сьогодення, цикли історичних лекцій, видання краєзнавчих матеріалів, організація та участь у численних лекторіях та конференціях, безперервна пошукова робота – це лише мала частина праці краєзнавців Черкащини у воєнні часи. Саме активність, різнопланова діяльність і досвід роботи черкаських краєзнавців, яким вони збагатились протягом перших воєнних місяців, спонукали обласну організацію шукати нові форми взаємодії з аудиторією.

Тож з квітня 2022 р. спільчани разом із відділом краєзнавства Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Т. Шевченка в межах просвітницького циклу «Краєзнавці Черкащини: Україна переможе!» і Годин патріотичного спілкування «З Україною в серці» почали знайомити читачів та підписників Youtube-каналу бібліотеки з найбільш значущими віхами історії Черкащини та України. Мета таких просвітницьких онлайн-зустрічей – у найдраматичніший період новітньої історії України висвітлювати героїчні сторінки історії черкаського краю, розповідати про патріотичні дії та вчинки земляків. Ведуча зустрічей – завідувачка відділу краєзнавства бібліотеки, член НСКУ О. Писанко. Цей проєкт реалізується й донині.

«Чим живуть краєзнавці України у воєнні часи» – під такою назвою 10.05.2022 р. у ефірі регіонального телеканалу “ВІККА” у рубриці «Актуальна розмова» вийшла передача, ініційована облорганізацією НСКУ. В ефірі очільник краєзнавців Черкащини зустрівся із головою Чернігівського районного осередку НСКУ А. Курдановим, який змушений був тимчасово в перші місяці війни переселитися до Черкас. Разом із журналісткою Т. Очеретяною гості студії вели мову про те, чим живуть краєзнавці Чернігівщини, яка першою зазнала нападу російських агресорів, і Черкащини, яка дала прихисток тисячам українців – переселенцям із районів бойових дій.

16.05.2022 р. на нараді в Черкаській ОВА, яка стосувалась питань популяризації культурної спадщини Черкащини в роки російсько-української війни (особливо – для внутрішньо переміщених осіб, які волею долі перебувають у Черкаській області) краєзнавці запропонували ряд заходів, серед яких – організація проведення культурологічних лекторіїв (щоденних чи

суботніх, недільних) в парках та на інших локаціях міста Черкаси, міст (сіл) територіальних громад області на тему «Черкащина – місце сили» за участі істориків, краєзнавців, письменників, музейників, бібліотекарів тощо.

26.05.2022 р. у Черкаській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Т. Шевченка відбувся Регіональний телеміст «Краєзнавці Черкащини: Україна переможе», присвячений Всеукраїнському дню краєзнавства. Під час віртуального спілкування спілчани ділились першими здобутками й напрацюваннями за перші місяці російсько-української війни. Такий телеміст не лише об'єднав краєзнавців з усієї Черкаської області, а й зацікавив представників осередків з інших регіонів; тож, стаючи традиційним, він відбувся у 2023 та 2024 роках.

«У воєнний час кожен тримає свій фронт, краєзнавці Черкащини – не виняток» – це лейтмотив прямого телефіру 28.05.2022 р., у Всеукраїнський день краєзнавства, на ТРК «ВІККА». У програмі «Актуальна розмова» з аудиторією регіону спілкувалися представники керівного складу обласної організації краєзнавців В. Лазуренко, В. Мельниченко, Л. Синявська.

30.08.2022 р. обласна організація краєзнавців підтримала проєкт створення ТРК «ВІККА» відеопрезентаційних матеріалів про історико-культурні об'єкти Черкащини. У листі підтримки проєкту від Черкаської облорганізації НСКУ зазначалось, що під час російсько-української війни надзвичайно важливим є знання історії Батьківщини та популяризація нашої культурної спадщини: «Задля збереження історичного та культурного надбання рідного краю, підсилення рівня патріотичного виховання молоді ми маємо об'єднати зусилля краєзнавців, істориків, журналістів, меценатів. Переконані, що цей проєкт матиме резонанс, адже є нині досить актуальним».

Реагувала президія облорганізації НСКУ і на різні письмові звернення представників органів влади. У січні 2022 р. керівництво спілки краєзнавців дало відповідь Управлінню культури та охорони культурної спадщини ЧОДА щодо підтвердженної письмової інформації щодо точного місця та часу розстрілів і поховання євреїв на кладовищі у смт Маньківка Черкаської області. 30.09.2022 р. голова Черкаської районної ради О. Василенко звернувся з питання щодо перейменування географічних об'єктів – урочища Московські гори і гори Московка, що на Канівщині. Це звернення було розглянуто за участю членів президії облорганізації краєзнавців та науковців двох університетів (ЧНУ і ЧДТУ), та було дано ґрунтовну відповідь.

17.03.2023 р. в м. Золотоноша відбулося установче засідання краєзнавців укрупненого згідно з адміністративно-територіальною реформою Золотоніського району (нині до його складу входить Золотоніщина, Дробівщина і Чорнобаївщина) на якому, за участі голови обласної Спілки В. Лазуренка, створено первинний осередок обласної організації НСКУ та одноставно обрано його головою почесного краєзнавця України Г. Голиша.

Краєзнавча громадськість Черкащини традиційно має стале ядро в освіті й культурі регіону, активно звучить на різних обласних просвітницько-культурних

заходах. Приємно відзначити потужну підтримку від влади, яка набула нового імпульсу із призначенням у жовтні 2022 р. О. Шамрая, голови Кам'янської організації НСКУ, почесного краєзнавця України – заступником голови Черкаської ОДА з гуманітарних питань, що суттєво посилало позиції крає-знавців у регіоні.

Відбуваються у воєнний період за співорганізації краєзнавців конференції, історико-краєзнавчі читання, круглі столи, літературно-мистецькі вечори тощо. Назвемо деякі з них: IV науково-краєзнавчі Сорокопудівські читання «Історія Канівщини в контексті історії України: минуле і сьогодення» (20.10.2022 р., Шевченківський національний заповідник); V Всеукраїнська науково-практична конференція (з міжнародною участю) «Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження» (20–21.10.2022 р., Черкаський державний технологічний університет); Круглий стіл «Головний спортивний арені Черкащини – 65: історія, персоналії, сьогодення» з нагоди 65-річчя відкриття в обласному центрі центрального стадіону (28.10.2022 р., м. Черкаси); Круглий стіл «В. Чорновіл: штрихи до портрета борця за незалежність України (до 85-річчя від дня народження)» (23.12.2022 р., Черкаський обласний краєзнавчий музей); Круглий стіл-реквієм «Пам'ять про геноцид комуністичного тоталітарного режиму «Голодомор 1932–1933» – моральний обов'язок перед теперішніми і майбутніми поколіннями» (24.11.2022 р., Черкаський державний технологічний університет); літературно-мистецький вечір «І словом, і розумом, і життям своїм Мудрець...», присвячений 300-річчю Г. Сковороди (02.12.2022 р., Черкаський обласний художній музей); Обласний захід «Україна соборна. Разом до Перемоги!» (20.01.2023 р., приємно констатувати, що право відкрити історико-краєзнавчою промовою обласний захід, що відбувся у Черкаському академічному обласному музично-драматичному театрі ім. Т.Г. Шевченка, надали саме голові обласної спілки краєзнавців); Круглий стіл «Соборність України: історичний аспект та існуючі виклики сьогодення» (20.01.2023, прес-центр Черкаської ОДА); Друга регіональна історико-крає-знавча конференція «Персоналістичний вимір історії Черкащини» (15.03.2023 р., Черкаський державний технологічний університет); Обласна науково-практична конференція «Інваспорт: історія, персоналії, сьогодення», присвячена 30-річчю з дня створення «КЗ «Регіональний центр з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю «Інваспорт» Черкаської обласної ради» (04.04.2023 р., прес-центр МСК «Дніпро»); Обласний науково-методичний семінар «Регіональна історія Черкащини: соціокультурний вимір» (27.04.2023 р., Черкаський обласний краєзнавчий музей); Всеукраїнська наукова конференція «Краєзнавчі та історико-біографічні студії в сучасній Україні» (27.04.2023, Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини); XIX регіональна науково-практична краєзнавча конференція «Історія рідного краю у контексті історії України» (28.04.2023 р.; Кам'янський державний історико-культурний заповідник); Регіональний круглий стіл «Краєзнавчий фронт Черкащини», присвячений Всеукраїнському дню краєзнавства (29.05.2023 р., Черкаська обласна

універсальна наукова бібліотека ім. Т. Шевченка); Круглий стіл «50 років реалізації шляхетних намірів з формування гуманітарної аури української нації» (23.06.2023 р., Черкаський інститут пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗУ); Всеукраїнський круглий стіл «Фотій Красицький: життєвий шлях і творча спадщина» (23.08.2023 р., Шевченківський національний заповідник); Всеукраїнський круглий стіл з міжнародною участю «Голодомор-геноцид 1932–1933 рр. в Україні: пам'ятаємо, вшановуємо» до 90 роковин трагедії (09.11.2023 р., Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького); Круглий стіл на тему «Черкащина в контексті українського державотворення» (16.11.2023 р., Черкаський державний технологічний університет); Всеукраїнський науково-практичний семінар «Нечуй на позвах із Московщиною», приуроченого 185-річчю із дня народження І. С. Нечуя-Левицького (24.11.2023 р., Шевченківський національний заповідник); VI Всеукраїнська науково-практична конференція (з міжнародною участю) «Культурно-історична спадщина України: перспективи дослідження та традиції збереження» (07.12.2023 р., Черкаський державний технологічний університет); II Всеукраїнська науково-практична конференція «Музеї у формуванні політики пам'яті» (12.12.2023 р., Черкаський обласний краєзнавчий музей); X історико-краєзнавча науково-практична конференція «Черкащина в контексті історії України» (14.12.2023 р., Черкаська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Т. Шевченка); Науково-практична конференція з міжнародною участю «Бібліотечна справа Черкащини: від першоджерел до сьогодення» (02.04.2024 р., Черкаська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Т. Шевченка); XX регіональна науково-практична краєзнавча конференція «Історія рідного краю у контексті історії України» (26.04.2023 р., Кам'янський державний історико-культурний заповідник); Всеукраїнська наукова конференція «Краєзнавчі та історико-біографічні студії в сучасній Україні» (25.04.2024 р., Уманський державний педагогічний університет ім. П.Тичини).

Вдалось зробити в цей складний час і виїзди у райони Черкащини. Потужний краєзнавчий осередок у Новодмитрівській громаді на Золотоніщині очолює учитель історії Драбівецького НВК «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів – дошкільний навчальний заклад», член НСКУ В. Баранник. Його 16.11.2022 р. відвідали члени президії облорганізації краєзнавців, де ознайомились із діяльністю Історико-краєзнавчого клубу «Вік», змістовно поспілкувались із краєзнавцем, головою Новодмитрівської громади А. Кухаренком, який активно підтримує краєзнавчий рух у очолюваній ним громаді, а також оглянули стан пам'ятки національного значення – дерев'яної Свято-Троїцької церкви, побудованої на поч. XVIII ст.

19.04.2024 р. голова обласної організації НСКУ на виїзді провів робочу зустріч із Городищенським міським головою В. Мирошником. У ході розмови, де йшлося про краєзнавчий рух у громаді, обговорили прохання краєзнавців присвоїти одній із вулиць міста Городище ім'я В. Чоса (1971–2020), почесного крає-

знавця України, лауреата Черкаської обласної краєзнавчої премії ім. М. Максимовича, автора багатьох книг, присвячених історії міста.

Напередодні відзначення у січні 2024 р. 70-річчя утворення Черкаської області обласна організація НСКУ виступила з ініціативою проведення творчими спілками регіону циклу іміджево-презентаційних патріотичних заходів у тих областях, які у свій час «подарували» Черкащині ті унікальні райони, які сьогодні є її гордістю. Один із таких заходів «Черкащина очима краєзнавців», організований краєзнавцями, відбувся 13 грудня 2023 р. у м. Кропивницький на базі обласного краєзнавчого музею (директор, член НСКУ Б. Шевченко).

У 2022 р. краєзнавці за активної підтримки заступника голови Черкаської ОДА О. Шамрая та за ініціативи голови облорганізації НСКУ В. Лазуренка, сприяли відновленню традиції щорічного покладання квітів керівниками органів державної влади та організацій до пам'ятника гетьману України Б. Хмельницькому з нагоди річниці від дня його народження 27 грудня.

Краєзнавці Черкащини в умовах війни РФ проти України, в нових умовах і за нових викликів не полишають питання щодо збереження історико-культурної спадщини. У січні 2023. р. члени НСКУ (В. Лазуренко, В. Мельниченко, Л. Дядик) увійшли до складу Консультативної ради з питань охорони культурної спадщини Черкаської ОДА. На її першому засіданні, 23.01.2023 р., краєзнавці активно включились у прийняття рішення по науково-проектній документації з визначення меж і режимів використання зон охорони пам'ятки історії місцевого значення «Могила цадика Нахмана» на території Історико-культурного центру, на місці поховання духовного лідера Брацлавських хасидів цадика Нахмана у м. Умані.

За наполягання голови Черкаської облорганізації НСКУ 1 грудня 2021 р. (перший офіційний лист на Управління культури та охорони культурної спадщини Черкаської ОДА) розпочався, як виявилось, тривалий у бюрократичному плані процес занесення до переліку об'єктів культурної спадщини Млина-вітряка дерев'яного в селі Суботів Черкаської області, збудованого на початку ХХ ст. Цей єдиний суботівський традиційний стовповий млин збудовано на поч. ХХ ст., який, у цілому, придатний для повного відновлення і попри свій досить задовільний стан збереження, потребує негайної охорони та реставрації. В результаті активної патріотичної позиції краєзнавців Черкащини, та особливої підтримки заступника голови Черкаської ОДА О.Шамрая, 27 лютого 2023 р. відносно Млина-вітряка дерев'яного в селі Суботів було видане Розпорядження № 96 начальника Черкаської ОВА І.Табурця «Про занесення об'єкту культурної спадщини до Переліку об'єктів культурної спадщини», а 25 грудня 2023 р. Міністерством культури та інформаційної політики України за підписом Т.в.о. Міністра Р. Карандєєва було видано Наказ №727 «Про занесення об'єкта культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України», в якому зазначено, що млин-вітряк у Суботові заноситься до реєстру нерухомих пам'яток України за видом пам'ятки архітектури, науки і техніки та категорією місцевого значення об'єкт культурної спадщини.

Родзинкою обласного центру є Черкаський обласний академічний український музично-драматичний театр імені Т. Шевченка. Краєзнавці звернулись до керівництва театру з пропозицією включити патріотичну краєзнавчу складову до театрального репертуару та вивчити можливість створення у театрі його музею. До думки краєзнавців дослухались, і у 2023 р. за сприяння відомого краєзнавця Черкас, члена НСКУ Б. Юхна у День театру було відкрито першу чергу експозицій музею.

За сприяння міської влади Черкас та проханням краєзнавців 27.10.2023 р. у місті було відкрито меморіальну дошку В. Страшевичу (1937–2020) – почесному краєзнавцю України, журналісту, організатору фізичної культури і спорту Черкащини.

В роки війни вийшла низка видань подвижників краєзнавства, серед них: Мельниченко В. «Моя Черкащина (історія рідного краю від найдавніших часів до сучасності): навчально-методичний посібник для вчителів закладів загальної середньої освіти» (2023), за яким від 2023/2024 н. р. в усіх школах Черкаської області запроваджено вивчення історії рідного краю; «Черкаси: історія і сучасність: навчальний посібник для закладів загальної середньої освіти» (за ред. В. Мельниченка, 2023); Степанова Н., Москаленко Т., Завалко Т. «Словник-путівник юного патріота (цікаві факти з історії, культури та мистецтва Черкаського краю)» (2023); Нераденко Т. «Археологія Черкащини» (2023); Голиш Г., Воропай А., Лисиця Л. «Село Деньги в українській історії від давнини до сьогодення: люди і події» (2023); Шумейко К. «Немає милішого краю ніж той, де судилось зрости. Папужинці й папужани: історія й сьогодення» (2023); Солодар О. «Боровиця» (2023); «100 видатних особистостей Черкащини» (2023); Скороход Л., Харченко Ю., Гур'єва Л. «Сміла» (2023); Бугаєнко К. «Бібліотечна справа Черкащини: від першоджерел до сьогодення» (2023).

На Черкащині важливою формою державної підтримки краєзнавства як важливого засобу патріотичного виховання є обласна краєзнавча премія імені нашого земляка М. Максимовича. Премія 2022 р. не вручалась; 2023 р. її лауреатами стали краєзнавці О. Прядко, Н. Кукса, Т. Москаленко.

Активно сприяє пропагуванню історико-краєзнавчої спадщини Черкащини і просвітницької роботи сайт облорганізації «Краєзнавча Черкащина». Від часу його створення сайт відвідало 860 тисяч осіб (станом на 10.05.2024 р.), щодня – до сотні людей. Активно сприяє іміджу спілки краєзнавців на Черкащині також її сторінка у Фейсбуці. Черкаська обласна спілка краєзнавців надає багато інформації для офіційного сайту НСКУ, де новини знайшли своє розміщення, і всі зацікавлені мають змогу з ними ознайомитися.

Краєзнавці Черкащини, як і всі краєзнавці України сьогодні – єдині. Україна – Переможе!